

HORVÁTH DÁNIEL – KISS LÁSZLÓ

Nemzetközi és hazai tendenciák a diplomás pályakövetésben

A végzett hallgatók pályakövetéses vizsgálata a világ számos országában a felsőoktatás-politika és a felsőoktatási menedzsment fontos feladatai közé tartozik. Mi lesz a végzett hallgatókkal? Hol és mit dolgoznak, milyen a munkaerő-piaci helyzetük, hogyan találnak állást, hogyan érvényesülnek, és nem utolsósorban, visszatekintve tanulmányaikra, hogyan értékelik azokat, illetve ebből a szempontból milyennek ítélik intézményüket? Jól látható, hogy ezek a kérdések alapvető fontosságúak a modern felsőoktatás működésében, vizsgálatuk hozzásegítheti az intézményeket ahhoz, hogy képzésük megfeleljen az állandóan változó követelményeknek.

Diplomás pályakövetés külföldön

Nemzetközi együttműködésen alapuló pályakövetéses vizsgálatok

1998 ősze és 1999 tavasza között tizenegy európai ország és Japán 1994–95-ben végzett hallgatói körében került sor a Higher Education and Graduate Employment in Europe (CHEER) című felmérésre, melynek célja a diplomások pályakövetése, a munkaerőpiac és a felsőoktatás összefüggéseinek vizsgálata volt. Az iskolai pályafutás, az elhelyezkedés első lépései, a munkaerő-piaci karrier állomásai mellett olyan egyéb, szubjektív elemek is a vizsgálat középpontjába kerültek, mint a munkahellyel, a végzett munkával való elégedettség, valamint a felsőoktatás, az oktatási intézmény retrospektív értékelése. A vizsgálat lehetővé tette a nemzeti sajátosságok feltárását, valamint a nemzetközi összehasonlítást, a kelet- és nyugat-európai különbségek, valamint Európa és Japán közötti különbségek vizsgálatát.

A CHEER folytatásaként indult el 2004-ben a REFLEX (The Flexible Professional in the Knowledge Society) nevet viselő vizsgálat sorozat, amely hasonlóan az előbbihez, a diploma és a későbbi pályafutás összefüggéseit kívánta feltárni. A REFLEX-projekt folyamatosan bővülő részvétellel tizenöt partnerországra terjedt ki – Ausztria, Finnország, Franciaország, Németország, Olaszország, Hollandia, Norvégia, Spanyolország, Nagy-Britannia, továbbá Belgium, Csehország, Portugália, Svájc, Japán és Észtország.¹ A CHEER-hez képest a REFLEX elsődleges célkitűzéseiben némi hangsúlyeltolódást láthatunk: fő kutatási témáját a tanulmányok és a munkaerőpiac közötti összefüggésrendszer, a személyes és szakmai kompetenciák vizsgálata, a kompetenciák fejlődése és szerepe jelentette. A vizsgálat az alapvető munkaerő-piaci kérdések mellett többek között arra kereste a választ, milyen kompetenciák szükségesek ahhoz, hogy a végzett diplomások megfelelően elláthassák szakmai feladataikat, hogyan járulhatnak hozzá a felsőoktatási intézmények

(1) Külső résztvevőként Svédország is beépítette a REFLEX kutatást éves statisztikai felmérésébe.

ezen kompetenciák fejlesztéséhez, milyen dinamika érvényesül a diplomások munkaerő-piaci elhelyezkedésében, milyen konfliktusok alakulhatnak ki a diplomás munkavállalók, a munkáltatók és más munkaerő-piaci szereplők között, és nem utolsósorban milyen lehetőségek adódnak ezen konfliktusok felszámolására.

A nemzetközi együttműködésben zajló kutatások sora, a pályakövetési programok összehangolt nemzetközi fejlesztése természetesen a részt vevő országok saját pályakövetési rendszereinek működését, kiépülését is hivatott segíteni. Az egyes országok pályakövetési módszerei meglehetősen heterogének; a skála a teljesen központosított, hivatalos rendszerektől az egyes egyetemek által külön-külön szervezett, eltérő módszerekkel végrehajtott vizsgálatok laza hálójáig terjed. A felmérések lebonyolítását a felsőoktatás, a munkaerő-piaci elemző szektor és az oktatáspolitikai ágazat többé-kevésbé jól körülhatárolható intézménycsoportjai végzik: statisztikai hivatalok, állami vagy független kutatóintézetek, ágazati minisztériumok, munkaerő-piaci szervezetek, nonprofit vagy piaci tanácsadó szervezetek és maguk az érintett felsőoktatási intézmények is kiveszik a részüket a diplomás pályakövetésből.

Statisztikai hivatalok központi felmérései; a diplomás munkaerőpiac vizsgálata

Több ország is központi felmérésekkel, az állami statisztikai hivatalok révén igyekszik képet kapni a diplomások munkaerő-piaci esélyeiről. Svájcban 1977-ben kezdték meg a központilag szervezett diplomás pályakövetéses felméréseket. A Szövetségi Szakképzési és Technológiai Hivatal (Bundesamt für Berufsbildung und Technologie, BBT) és a Képzési és Kutatási Államtitkárság (Staatssekretariat für Bildung und Forschung, SBF) által támogatott kutatást minden második évben ismétlik, teljes körű, minden, az adott évben végzett diplomást megkeresnek. 1998-tól a diplomás pályakövetéses vizsgálatokért a Szövetségi Statisztikai Hivatal (Bundesamt für Statistik, BFS) felelős. A felmérés többoldalú együttműködést igényel, a BBT és az SBF mellett az egyes intézményekkel is szoros a munkakapcsolat, a technikai lebonyolításba piac- és társadalomkutató intézeteket is bevonnak.

A svéd statisztikai rendszerben több hivatalosan gyűjtött adatot is használnak a mintavételen alapuló felmérések helyett, az adatgyűjtést a Statistiska Centralbyran (SCB) végzi. Svédország állampolgárainak bejelentési kötelezettségük van, a nyert adatokból központilag követhető egy-egy személy pályafutása, oktatási, szakmai életútja. Az SCB az adatgyűjtésen túl számos oktatástatisztikai elemzést is végez, nemcsak a felsőoktatásból, hanem a felső-középfokú oktatásból kilépőket is vizsgálják.

Központi adatszolgáltatáson alapul a dán pályakövetési rendszer is. A 2002-ben elfogadott oktatási törvény kötelezi az intézményeket, hogy a képzés minőségével kapcsolatban információkat szolgáltatassanak. Ezen információk közé tartoznak a végzési és lemorzsolódási, valamint a végzés utáni foglalkoztatási adatok is. A pályakövetési adatokat éves rendszerességgel a Tudományos, Technológiai és Innovációs Minisztérium hozza nyilvánosságra.

A Kanadai Statisztikai Hivatal (Statistics Canada) a Humánerőforrás-fejlesztési Hivatallal együttműködve 1978 óta minden negyedik évben megszervezi a National Graduate Survey-t (NGS), amely elsődlegesen a frissdiplomás munkaerő-piaci integrációjának kérdéseire keresi a választ. A végzetek köréből rétegzett mintát vesznek annak érdekében, hogy pontos adatokat kapjanak az adott tartomány, képzési program és tudományterület tekintetében. Az adatokat egyéb publikált forrásokkal is összevetik; a népszámlálás, a Munkaerő Felmérés (Labour Force Survey, LFS), a Felsőoktatási Hallgatói Információs Rendszer (Postsecondary Student Information System, PSIS) adataival, az Egyesült Államokba Költözött Diplomások Vizsgálata (Survey of Graduates Who Moved to the United States, SGMUS) eredményeivel, valamint a korábbi NGS-vizsgálattal.

Az egyesült államokbeli National Center for Educational Statistics (NCES) is számos vizsgálatot végez a felsőoktatásban tanulók és a végzettek között; a pályakövetés szempontjából a Baccalaureate & Beyond felmérését érdemes megemlíteni. Ennek keretében utolsó éves hallgatókat kérdeznek meg jövőbeli terveikről, a munkavállalással és az esetleges továbbtanulással kapcsolatos elvárásairól, majd a későbbi pályakövető vizsgálat során a baccalaureate fokozat megszerzése utáni tanulmányi és munkavállalási tapasztalataikat mérik fel.

Olaszországban a Központi Statisztikai Intézet (Istituto Nazionale di Statistica, ISTAT) 1989 óta vizsgálja a felsőoktatásban végzett hallgatók munkaerő-piaci érvényesülésének kérdéseit. 1989-ben az 1986-ban végzett diplomások körében folytattak pályakövetéses kutatást. A felmérés megismétlődött 1991-ben, 1995-ben, 1998-ban és 2001-ben, szintén a diplomát követő harmadik évre vonatkozóan, 2004-ben pedig a középiskolásokra is kiterjesztették az adatgyűjtést.

A lengyel Központi Statisztikai Hivatal (Główny Urząd Statystyczny) kétszer folytatott alapos kutatást e témával kapcsolatban: a különféle típusú iskolákban végzett diákok pályakövetésére vonatkozó vizsgálatokat 1994-ben (mely az 1989 és 1994 között végzett diákokra vonatkozott) és 1997-ben (az 1994 és 1997 között végzett diákokra vonatkozóan) folytattak. A Központi Statisztikai Hivatal által végzett elemzések általános jellegűek, nem térnek ki az egyes felsőoktatási intézményekben végzett fiatalok helyzetének és kilátásainak vizsgálatára, a személyes és intézményi vonatkozásokra.

A fentiekből is látható, hogy a központi, állami statisztikai felvételek elsősorban a felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolatára, illetve a diplomások munkaerő-piaci integrációjára, általános elhelyezkedési esélyeire vonatkoznak. A nagy mintákon lefolytatott, rendszeres felmérések eredményeként plasztikus idősoros adatok állnak a statisztikusok rendelkezésére, amelyekben jól követhetőek a diplomás munkaerőpiac változásai. Hasznosulásuk elsősorban a kormányzati, ágazati tervezés szintjén történik: munkaerő-piaci és felsőoktatás-fejlesztési stratégiák kialakításához, tervezéséhez járulnak hozzá, de a publikált eredmények természetesen fontos információtartalommal bírnak az egyéb szereplők – a felsőoktatási intézmények, a felsőoktatásban tanulók, a végzettek, illetve a szélesebb közvélemény – számára is.²

Minőségfejlesztési ügynökségek felmérései; hivatalos minőségbiztosítás és pályakövetés

A diplomás pályakövetéses felméréseket ugyanakkor nem csak a speciális (makro)gazdasági és munkaerő-piaci folyamatok megismerésére lehet felhasználni. A végzett hallgatók elhelyezkedési, általános munkaerő-piaci esélyei a kibocsátó intézmények tevékenységének is mutatói lehetnek – számos esetben ebből következik a diplomás pályakövetés és a felsőoktatási minőségbiztosítás összekapcsolása.

Angliában az 1993-ban létrehozott Higher Education Statistics Agency (Felsőoktatási Statisztikai Ügynökség, HESA) éves felmérései – Destinations of Leavers from Higher Education (DLHE) – képezik a diplomások pályakövetésének alapját. A HESA két felmérés keretében szervezi a diplomások pályakövetését. A DLHE-vizsgálat, módosításokkal ugyan, de 1994 óta minden évben fél évvel a tanulmányok befejezése után méri fel a végzettek elhelyezkedését, a kérdőívek feldolgozását pedig a National Centre for Social Research végzi. Az 1997-ben alapított Minőségbiztosítási Ügynökség

(2) Szövetségi államokban nem egyszer találkozhatunk tartományi szervezésű, alkalmasint az állami vizsgálat mellett működő pályakövetési rendszerekkel is. A német szövetségi tartományok közül elsőként Bajorország kormánya döntött úgy, hogy szükség van egy tartományi szintű diplomás pályakövetéses vizsgálat elvégzésére. A kutatás során valamennyi bajorországi felsőoktatási intézmény végzett hallgatóját megkérdezik, a hosszú távú cél pedig egy Bajor Diplomás Panelvizsgálat lefolytatása. Tartományi szervezésű felméréseket találhatunk Kanadában is; a Brit Columbia Felsőoktatási Minisztériuma 1988 óta működteti a CISO (College and Institute Student Outcomes) projektet, amely munkaerő-piaci és egyetemértékelési kérdésblokkokat tartalmaz, az adatgyűjtést pedig a Brit Columbia Statisztikai Hivatala (BC Stats) végzi.

(Quality Assurance Agency, QAA) a felsőoktatási intézményekkel együttműködésben határozza meg a felsőoktatás minőségének indikátorait, és ezek alapján értékeli az intézmények működését, továbbá gyakorlati útmutatójában javasolja az intézmények számára a pályakövetésből származó információk felhasználását.³

Az 1971-ben alapított ír Felsőoktatási Hatóság (Higher Education Authority) koordinálásával 1982 óta évente sor kerül a diplomások központi pályakövetéses felmérésére. A vizsgálatot az egyetemek karrierirodái és a felsőoktatási minőségbiztosításért felelős Higher Education Training Awards Council (HETAC) szervezi, az eredményeket a Felsőoktatási Hatóság által kiadott *What do graduates do?* című kötetekben hozzák nyilvánosságra.

Központi pályakövetéses vizsgálatok segítségével követik nyomon a skót felsőoktatási intézmények végzettjeit is – az „On Track 1” öt éven át követi a 2004-ben, az „On Track 2” pedig a 2007-ben végzett hallgatókat. A skót felsőoktatás irányítása a skót kormány hatáskörébe tartozik, a statisztikai adatok és különböző egyéb információk gyűjtése, feldolgozása és nyilvánosságra hozatala a Skót Finanszírozási Tanács (The Scottish Funding Council) feladata.

Spanyolországban a diplomás pályakövetés a 2000-es évek elején került a kormány és az ágazat érdeklődésének középpontjába. A felsőoktatási rendszer versenyképességének átfogó vizsgálata központi alapokon és módszertanon nyugvó felmérés szükségességét vetette fel, az egyes egyetemek által a korábbiakban végzett pályakövetéses vizsgálatok ugyanis esetlegességük és eltérő kereteik miatt nem tudtak megfelelő válaszokat adni a felmerülő kérdésekre. A hosszas politikai és szakpolitikai vitákat kiváltó felsőoktatási törvény végül új központi szervezetet – Felsőoktatási Koordinációs Tanács (Consejo de Coordinación Universitaria) és Nemzeti Minőségellenőrzési és Akkreditációs Ügynökség (Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y Acreditación, ANECA) – hozott létre a felsőoktatás minőségbiztosításának és a munkaerő-piaci versenyképesség vizsgálatára és felügyeletére, amelyek többek között a diplomások pályakövetéses vizsgálatának koordinálását is ellájták. Mivel 2003 után rohamosan nőtt a pályakövetéses vizsgálatokat végző intézmények száma, az ANECA az egyetemeken működő karrierirodák adatbázisainak, felméréseinek felhasználásával központi adattár és egységes szempontok alapján végzett elemzések kidolgozását kezdte szorgalmazni.

Románia diplomás pályakövetési gyakorlata is az oktatáspolitikai munkaerő-piaci szempontokhoz való alkalmazkodása és a felsőoktatási minőségbiztosítás kettősségében gyökerezik. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium irányítása alatt álló Országos Műszaki és Szakmai Oktatási és Képzési Fejlesztési Központ (Centrul Național de Dezvoltare a Învățământului Profesional și Tehnic) által vezetett Phare TVET Projekt a munkaerő-piaci igények és az oktatás összehangolásának kérdéseit vizsgálta, az egyes intézmények saját pályakövetési eredményei pedig a Román Felsőoktatás Minőségét Biztosító Ügynökség (Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior, ARACIS) által előírt belső minőségértékelő jelentések fontos elemét képezik.

Egyetemi irányító szervek, szövetségek országos érvényű diplomás pályakövetése

Jellegüket tekintve a minőségbiztosítási ügynökségek által végzett felmérésekhez hasonlíthatóak azok a vizsgálatok, amelyekben központi egyetemi, irányítási és érdekképviseleti funkciókat is betöltő szervek koordinálják a végzett hallgatók pályakövetését. Ezt a gyakorlatot követi Új-Zéland,

(3) A HESA mellett fontos, pályakövetést is érintő kutatásokat szervez a Higher Education Careers Service Unit (HECSU) is, amely többek között a karrier- és pályatanácsadással kapcsolatos kutatásokról és fejlesztésekről, felsőfokú képzésekről, munkaerő-piaci fejleményekről, nemzetközi gyakorlatokról nyújt információkat az érdekelteknek. A DLHE adataira támaszkodva többféle szempont alapján (nem, nemzetiség stb.) is elemzéseket végez a felsőfokú képzésben (ideértve a posztgraduális képzést is) részt vevők munkaerő-piaci integrációjáról, ezen túl pedig számos önálló adatgyűjtést is finanszíroz.

amelynek felsőoktatása egészen egyedi jellemzőkkel rendelkezik. Az 1870-ben alapított University of New Zealand 1961-ben az egyetemi törvény értelmében hét független és autonóm egyetemre vált szét, az új egyetemek közös érdekképviselői, irányító testületeként pedig létrehozták az Új-Zélandi Alkancellári Bizottságot (New Zealand Vice-Chancellors' Committee, NZVCC), amelyben az egyetemek legfőbb vezetői, az alkancellárok (vice-chancellor) képviseltették magukat. Tízévi működés után a szervezetet megbízták a végzett egyetemi hallgatók pályakezdési körülményeinek vizsgálatával. Az NZVCC-n belül létrehozott Standing Committee on Graduate Employment feladata lett a pályakövetés módszerének kidolgozása és az évenkénti rendszerességgel ismétlődő pályakövetéses vizsgálatok lebonyolítása – az NZVCC első diplomás pályakövetéses jelentését 1976-ban adták ki.

Széles körű együttműködés jellemzi az ausztrál diplomás pályakövetés szervezeti hátterét. Bár a felméréseket 1972 óta a Graduate Careers Australia nevű nonprofit szervezet, tehát nem szigorú értelemben vett egyetemi-egyetemvezetői testület szervezi, a kormányzati és a szakmai szervezetek, felsőoktatási intézmények tevékeny részt vállalnak azok koordinálásában és lebonyolításában. Az oktatásfejlesztési szolgáltatások, a központi tervezés segítése mellett a szervezet széles körben ismert, nagy látogatottságú, könnyen kezelhető honlapot is üzemeltet, amely fontos segítséget nyújt a diplomások, felsőoktatási hallgatók, oktatási és munkaerő-piaci szakemberek számára a munkaerő-piaci folyamatok megismeréséhez, az álláskereséshez, valamint a pályatervezéshez.

Hollandiában a VSNU (Vereiniging van Universiteiten – Egyetemek Szövetsége) ösztönzésére 1998-ban kialakított rendszerben valamennyi hollandiai egyetem részt vesz. A felmérés koordinálását a VSNU-val együttműködve Maastrichti Egyetem Képzés- és Munkaerőpiac-kutató Intézete (Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, ROA) végzi. A holland oktatási kormányzat komoly figyelmet szentel a diplomás pályakövetési eredményeknek, a ROA minden évben átfogó jelentésben számol be a holland Oktatási Minisztériumnak a felmérés tapasztalatairól, a felsőoktatási intézmények pedig saját minőségbiztosítási tevékenységük során veszik figyelembe a pályakövetési eredményeket.

Felsőoktatási intézmények pályakövetése

Nem minden országban találkozhatunk központilag szervezett, országos hatókörű, egységes pályakövetési rendszerekkel. Döntően az oktatási intézmények saját szervezésű vizsgálatain alapszik a német, az osztrák, valamint a központi statisztikai felmérések ellenére a francia és az olasz diplomás pályakövetés.

A németországi pályakövetéses vizsgálatok egyik fő központja a Kasseli Egyetem: az 1983 óta végzett rendszeres vizsgálatok egyre alaposabban kidolgozott módszertanát az egyetem kutatói más németországi egyetemek felméréseihez is mintaként adják. Az egyetem jelenlegi nagy programja egy ötven németországi intézmény együttműködésével, mintegy nyolcvanezer diplomás körében 2007–2009 között végzett vizsgálat, amely a Tanulmányi feltételek és a hivatásbeli siker (Studienbedingungen und Berufserfolg) címet viseli. Ugyancsak a Kasseli Egyetem kezdeményezésére alakult 2006 májusában a NABS (Netzwerk Absolventenstudien), amely első ülését Kasselben tartotta az INCHER-Kassel és a Freie Universität Berlin szervezésében, a Német Rektori Konferencia támogatásával. Célja a németországi pályakövetéses vizsgálatok támogatása, professzionalizálása, valamint a kutatóintézetek és az oktatási intézmények közti információáramlás elősegítése – 2007 végéig közel száz német felsőoktatási intézmény és kutatóintézet csatlakozott a hálózathoz.

Ausztriában a diplomások munkaerő-piaci elhelyezkedésének vizsgálatát általában maguk a képző intézmények végzik, központi módszertan, központi szervezésű pályakövetéses vizsgálatok nincsenek. A kapott adatok felhasználása az egyetemi autonómia eredményeként az intézményekre van bízva, központi szabályozás nem kötelezi őket az eredmények bármilyen szempontból történő figyelembevételére.

Az Olasz Statisztikai Hivatal, az ISTAT vizsgálataival összhangban működik a Bolognai Egyetem által kezdeményezett, és mára széles körű egyetemközi együttműködéssé bővült éves diplomás pályakövetéses felmérésorozatot. Az AlmaLaurea Program az egyetem statisztikai elemző csoportjának (Osservatorio Statistico dell'Università di Bologna) kezdeményezésére egy saját hallgatóit érintő 1994-es kutatásból nőtte ki magát. Ezen vizsgálat kibővített folytatásaként 1997-ben kezdtek rendszeres pályakövetéses vizsgálatok végzésébe, amelyhez az évek során egyre több felsőoktatási intézmény csatlakozott, a programot pedig a részt vevő egyetemek küldötteiből álló bizottság irányítja. Mára negyvenöt egyetem vesz részt a munkában, így a felmérések a végzett hallgatók összesen mintegy 67 százalékát érintik.⁴

Sajátos az Amerikai Egyesült Államok pályakövetési gyakorlata is. Az NCES vizsgálataival mellett az egyes intézmények maguk is megkérdezik végzettjeiket munkaerő-piaci helyzetükről – a felmérések módszereit és részletes adatait azonban általában szakmai, illetve üzleti titokként kezelik, az eredményeket pedig elsősorban marketingcélokra használják fel.

Kutatóintézetek által végzett vizsgálatok

A diplomás pályakövetés eredményei természetesen társadalomtudományi, közgazdasági elemzések alapjául is szolgálhatnak. A központi statisztikai felmérések, az elsősorban minőségbiztosítási indíttatású vizsgálatok esetében is gyakran találkozhatunk tudományos igényű és célú (másod) elemzésekkel, az adatok alapján íródott tudományos cikkekkel, publikációkkal, de arra is találhatunk példákat, hogy a diplomás pályakövetési felmérések egy-egy tudományos intézet önálló kutatási programjaként működnek. A hannoveri Hochschul-Information-System GmbH (HIS) hosszú évtizedek óta foglalkozik a felsőoktatás-fejlesztés támogatását is segítő diplomásvizsgálatokkal, pályakövetéses felmérésekkel. Célja, hogy pontos, szakspecifikus adatsorokat nyerjen a tanulmányok menetéről, minőségéről, valamint a végzettség munkaerőpiacra lépéséről és munkakörülményeiről. A panelvizsgálatok révén hosszú távú elemzésekre nyílik lehetőség, mind az felsőoktatás-fejlesztés, mind a munkaerőpiac vonatkozásában.

Az ugyancsak németországi Centrum für Hochschulentwicklung (CHE) elsődleges tevékenységi köre ugyan nem a diplomás pályakövetés, hanem a különböző szempontok szerinti felsőoktatási rangsorok készítése, ennek ellenére kutatásaik között fellelhető néhány diplomások körében végzett, a felsőoktatás és a munkaerőpiac összefüggéseit elemző vizsgálat is. Az elemzés során a fő hangsúly a felsőoktatási intézmények közötti különbségekre helyeződött – ez jelenti a CHE pályakövetéses vizsgálatainak a sajátos elemét. A kutatók arra törekednek, hogy a pályakövetéses vizsgálatok eredményeit minél jobban beilleszték a felsőoktatási rangsor készítésének rendszerébe. A franciaországi Marseille-ben működő Centre d'études et de recherches sur les qualifications (CEREQ) minisztériumokkal együttműködésben készít statisztikákat, végez regionális, országos és nemzetközi szintű kutatásokat. A szervezet elsősorban munkaügyi kérdésekre specializálódott: vizsgálja többek között a munkanélküliség alakulását, a munkaerőpiac és a diplomás képzettség viszonyát.

Norvégiában 1972 óta folyik rendszeres diplomás pályakövetés. A felmérések sajátossága, hogy azokat a döntően munkaerő-piaci és oktatás-kutatással foglalkozó, alapítványi formában működő

(4) Ugyancsak egyetemközi együttműködésben zajlik a lombard egyetemek által folytatott STELLA Program, amely elsősorban regionális keretek között, regionális kérdésekre keres válaszokat. Követik saját végzettjeiket a központi statisztikai felmérés mellett az egyes egyetemek, főiskolák Svájcban is – elsősorban a szerzett kompetenciák hasznosulását, az intézményben tanultakkal való elégedettséget tudakolják, de eközben a kétéves ritmusban zajló központi felmérés kiegészítéseként is felhasználják a kapott eredményeket.

NIFU STEP kutatóintézet végzi, amely általános piaci megbízásaiból, valamint a Norvég Tudományos Tanácstól (Norges Forskningsrad) kapott pénzekből tartja fenn magát.

Minisztériumi megbízással zajlott le Lengyelország eddigi legátfogóbb, több tekintetben is speciális diplomás pályakövetési felmérése. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium 2006–07-ben a Humán erőforrás Fejlesztési Operatív Program keretében valósította meg *A végzett diákok szakmai aktivitásának vizsgálata az „Első munkahely” program végrehajtásának összefüggésében* elnevezésű kutatási projektet. A vizsgálatot munkaerő-piaci elemzéssel és a diplomások pályakutatásával foglalkozó kutatókból és szakértőkből álló munkacsoport végezte, a konkrét végrehajtással egy magán-kutatóintézetet, a Kutatási és Piacelemzési Centrumot (ASM) bízták meg. A felmérés a munkaerőpiacra belépő frissen diplomázottakra fókuszált; középpontjába azt a kérdést helyezte, mennyire felel meg a felsőoktatás kibocsátása a munkaadók elvárásainak, mennyire hasznosulnak, mennyire használhatnak a végzetek által a felsőoktatásban szerzett ismeretek a munkaerő-piaci gyakorlatban.

Diplomás pályakövetés Magyarországon

Magyarországon is régóta folynak olyan hivatalos – sok esetben hosszú távú tendenciák megfigyelésére is alkalmas – adatgyűjtések, amelyek hasznos információkat nyújtanak a diplomások pályafutásának munkaerő-piaci jellemzőiről. A Központi Statisztikai Hivatal statisztikái az ország társadalmi és gazdasági helyzetére, valamint a népesség alakulására vonatkozó adatokat tartalmazzák. Az egyéni érdeklődők, kutatók, szakértők mellett a KSH adatait használják fel a kormányzati és igazgatási szervek, gazdasági szervezetek, valamint nemzetközi szervezetek is. A KSH által szolgáltatott adatok között található több, a felsőoktatásra, illetve a munkaerőpiacra, foglalkoztatásra és jövedelemre vonatkozó adattábla is, melyek éves és évközi bontásban egyaránt elemezhetők. Az oktatással foglalkozó tematikus egység esetében az intézmények tevékenységére vonatkozóan az Oktatási és Kulturális Minisztérium által gyűjtött és feldolgozott adatok képezik az adatforrást. Mivel ez az 1990-től tartó időszakot fogja át, ezért az adatok tartalma, illetve az adatfelvétel módszere és időpontja változott, amit felhasználásuk során figyelembe kell venni. Az idősoros adatok kiinduló éve változó, de a legtöbb esetben 2001-től nyújtanak információt a népesség foglalkoztatottsági és jövedelmi viszonyairól. A *Fiatalkor munkaerő-piaci helyzete* című tanulmányok (2004-es és 2006-os felmérések alapján) több ponton is érintik a felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolatának kérdését, így igen értékes információforrásnak bizonyulhatnak.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat adatai elsősorban kötelező adatszolgáltatásra épülnek, ezeket egészítik ki a különböző reprezentatív adatfelvételekkel. Az ÁFSZ statisztikái az intézmények, cégek, vállalatok felől közelítik meg a diplomás foglalkoztatottak munkaerő-piaci helyzetét, s azt elsősorban a bérek alakulásával jellemzik.⁵

(5) A költségvetési intézményekben foglalkoztatottak adatfelvétele a helyi költségvetésről teljes körű azoknál a szervezeteknél, amelyek a központi illetmény-számfejtési rendszerbe tartoztak az adatfelvétel időpontjában. Ezek az intézmények a Területi Államháztartási és Közigazgatási Információs Szolgálatokon (TÁKISZ) keresztül teljesítik adatszolgáltatási kötelezettségüket. Az e körön kívüli helyi költségvetési intézményektől, valamint a központi költségvetési szervezetektől az ÁFSZ közvetlenül kéri az adatszolgáltatást, reprezentatív módon, mintegy 9 százalékos minta kiválasztásával. A vállalkozói szférában és a nem profitorientált szervezeteknél az ötven főnél többet foglalkoztató egységeknél a kiválasztás előírásainak figyelembevételével a mintába a fizikai dolgozók kb. 6 százaléka, a szellemi foglalkozásúak mintegy 9 százaléka kerül be. Az 5–50 fő közötti létszámagyságú cégek esetében a szervezetek köréből vesznek 20 százalékos mintát, az így bekerült szervezeteknek viszont minden teljes és nem teljes munkaidős dolgozóról adatot kell szolgáltatniuk.

Az elmúlt években Magyarországon kísérlet történt néhány nagyobb léptékű, országos szintű pályakövetéses vizsgálat megvalósítására. A *Fiatál Diplomások Munkaerőpiaci Életpálya Vizsgálatának* (FIDÉV) kutatási programját a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem (ma Budapesti Corvinus Egyetem) Emberi Erőforrások Tanszékének szakemberei koordinálták. A kutatás fő célja az volt, hogy átfogó képet adjon a frissdiplomások elhelyezkedési lehetőségeiről, státuszáról és jövedelmi viszonyairól, s hogy e visszajelzéseket, eredményeket a hallgatók, a jelentkezők, az intézmények, az oktatási tárca és a munkaadói oldal szereplői egyaránt hasznosítani tudják.

A kutatócsoport két időpontban kereste fel a felsőfokú végzettséggel rendelkező pályakezdő fiatalok két különböző csoportját: az 1998-ban végzetek 1999. szeptember 1-i, az 1999-ben diplomát szerettek 2000. szeptember 1-i munkaerőpiaci státuszát mérték fel a kutatás első fázisa során. A második adatfelvételre mindkét csoport esetében egységesen 2004 áprilisában és májusában került sor; ennek során a vizsgálatban részt vevők 2004. februári munkaerőpiaci helyzetét tárták fel. Az így létrejött kutatási anyag alkalmas a két kohorsz munkaerőpiaci helyzetében bekövetkezett változások elemzésére, valamint az adott évre vonatkozó keresztmetszeti vizsgálatok végrehajtására. Annak ellenére, hogy a kutatás fő erőssége a két időpontbeli státusz összehasonlíthatósága, mindenképpen fontosak a keresztmetszeti vizsgálatok is, hiszen a panelvizsgálatok esetében az első adatfelvételhez képest szükségszerűen csökkenni fog a további megfigyelések során elért esetszám. Ennek megfelelően összehasonlíthatók az 1998-ban, illetve 1999-ben végzetek lekérdezése során nyert adatok is.

A kutatás során használt kérdőív harminckilenc kérdése tematikus blokkokba csoportosítható: személyes adatok, képzésre vonatkozó kérdések, végzettség, foglalkozás, munkahely és munkakör definiálása, kereset és munkával/munkahellyel való elégedettség, valamint az esetleges további tanulmányok szerepelnek a kérdőívben, döntően egyszerűen feldolgozható zárt kérdések formájában. A legtöbb kérdés a munkahelyre, illetve a betöltött munkakörre vonatkozik. Az e téren elfoglalt pozíciót a pályakezdők körében nagyban befolyásolja az elérhető jövedelemszint (kereset) és a munkaidő hossza. A kereset esetében jelentős probléma szokott lenni a válaszmegtagadás; e kutatás esetében az első adatfelvétel során nagy különbség figyelhető meg az 1998-ban, illetve az 1999-ben végzetek között e tekintetben. Az előbbi esetben a visszaérkező kérdőívek 19,3 százalékában nem volt válasz a keresetre vonatkozóan, míg az egy évvel későbbi felvétel során mindössze 1 százalék azon válaszolók aránya, akik jövedelmüket nem árulták el.

A PhD életpálya-kutatás a felsőfokú képzés legmagasabb szintjén végzett csoport tagjainak elhelyezkedési tendenciáiról nyújt hasznos információkat. A Felsőoktatási Tudományos Tanács és a Doktoranduszok Országos Szövetsége megbízásából 2002-ben került sor az első átfogó szociológiai vizsgálatra az új típusú doktori képzésben részt vettek és fokozatot szerettek körében. A kutatást az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely és a JELTÁRS Jelenkor Társadalomkutató Műhely végezte. A kutatási program több elemből állt, melynek keretében a kérdőíves vizsgálatot kétéves, már 2000-ben elkezdett előkészítő munka előzte meg. A PhD-fokozattal rendelkezőkre vonatkozó információs adatbázis szisztematikus áttekintése után alakították ki a további adatgyűjtés módszertanát. Az empirikus kutatás célcsoportja körében hetvenöt mélyinterjú is készítették, amelyet a munkaadói oldal (cégek, közintézmények) vezetői és a humánerőforrás szakemberei körében lefolytatott ötven interjúval egészítettek ki. A mélyinterjú vizsgálat elemzése után operacionalizálták a kutatás főbb kérdéseit, majd próbakérdések után elkészítették a kérdőívet. Ennek kialakításakor figyelembe vették a DOSZ és a JELTÁRS által a doktori iskolák hallgatói körében 1998-ban és 2000-ben lefolytatott ezer és négyszáz fős kérdőíves vizsgálat tapasztalatait is, különösen a munkaerőpiaci és szakmai tervek, stratégiák kérdésközpontokra vonatkozóan.

Összesen hétszáz PhD-fokozatot szerzett kutató személyes lekérdezésére került sor. A címlistát a MAB és a doktori iskolák segítségével szerezték meg. A minta kialakításakor a legfontosabb szempont a tudományterület volt, ezenkívül a képző intézmény székhelye és a fokozatszerzés éve volt meghatározó. A kutatás során részletesen vizsgálták a doktoráltak iskolai életútját, a munkaerő-piaci életút minden állomását, az elhelyezkedés különböző tényezőit a személyes kapcsolatrendszerrel az egzisztenciális és családi vonatkozásokig. Fontos vizsgálati elem volt a személyes elégedettség mérése, a fokozatszerzés szerepének megítélése az egyéni karrierépítésben. A kérdőíves vizsgálatot 2006–2007-ben megismételték. Ennek során hatszáz fő lekérdezésére került sor: közülük háromszáz fő a 2002-es minta része volt, háromszáz fő pedig az azóta fokozatot szerzettek közül került ki. A kérdőív legtöbb kérdésblokkja az összehasonlíthatóság érdekében teljesen megegyezett a korábbi kérdőívvel, de újabb kérdéskörök is bekerültek a vizsgálatba: kutatói körülmények megítélése, aktuális felsőoktatás- és tudománypolitikai folyamatok értékelése.

A felsőoktatási intézmények oktatói és vezetői véleményének felmérésére az Országos Felsőoktatási Információs Központ megbízásából került sor 2006-ban (közreműködő: Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely). A kutatás mélyinterjú vizsgálatból és kérdőíves adatfelvételtől állt. A mélyinterjú vizsgálat keretében először a magyarországi felsőoktatási intézmények vezetői körében készült el negyven mélyinterjú, majd oktatókat, szakértőket és egyetemi tisztségviselőket kerestek fel a kutatók, s készítettek körükben újabb hatvan interjút. A végzett diákok munkaerő-piaci helyzetével és a pályakövetési kérdésekkel kapcsolatos témakörök mellett átfogó képet kaphatunk az intézmények – legtöbbször informális keretek között megvalósuló – munkaerő-piaci kapcsolatairól is. A kutatás másik részét jelentő kérdőíves vizsgálat – a hallgatói véleményfelméréssel párhuzamosan – az intézményekben dolgozó oktatók ötszáz fős mintáján alapult.

A pályakövetéssel kapcsolatban a legtöbb megkérdezett rektor beszámolt arról, hogy intézményükben jelentős törekvések vannak a végzetek követésére alkalmas rendszer kiépítésére, ugyanakkor aggodalmaikat is megfogalmazták a pályakövetés kellő alapossággal történő végrehajtásával kapcsolatban – az egyik legjelentősebb problémának a csekély válaszadási hajlandóságot említették. A követéses vizsgálatok szükségességét a megkérdezettek közül lényegében senki sem kérdőjelezte meg, de a beszélgetések során kiderült, hogy a vizsgálatok sikerességét tekintve jelentős eltérések tapasztalhatók: ahol sikerül motiválni a volt hallgatókat, illetve elérni azt, hogy kötődjenek egyetemükhöz, főiskolájukhoz, ott a pályakövetés is nagyobb sikerrel végezhető. Éppen az alacsonyabb intézményi kötődés teszi szinte lehetetlenné a levelező tagozaton végzett hallgatók karrierkövetését, holott e csoport munkaerő-piaci helyzete is fontos információkkal szolgálhatna az egyetemek és főiskolák részére.

A *Magyarországon végzett határon túli magyar fiatalok életpályája* című kutatási program a hazai felsőoktatási intézmények alapképzéseiben végzett nem magyar állampolgárok legnagyobb számú csoportjának karrierkövetését tűzte ki célul. A Márton Áron Szakkollégium karrierirodája által koordinált vizsgálat célja a Magyarországon történő tanulás motivációinak, illetve a határon túli hallgatók további életpályájának feltárása volt. A Kárpát-medence egész területére kiterjedő vizsgálat során többek között a szülőföldjükre hazatért, illetve Magyarországon maradt mintegy száznegyven volt ösztöndíjjal készült mélyinterjú. Az elkészült interjúk alátámasztották, hogy a fiatalok elkerülve otthonról egyre inkább a magyarországi lehetőségeket követik, fokozatosan vesztik el a kapcsolatot a szülőfölddel, itt tesznek szert baráti, élettársi stb. kapcsolatokra. A Magyarországra került határon túli hallgatókra sajátos identitás jellemző, mely által megkülönböztetik saját magukat a magyarországiaktól. A vizsgálat sok fontos módszertani tanulsággal szolgálhat általában a külföldi hallgatók életpályájának felmérésében, amely a növekvő nemzetközi felsőoktatási mobilitás következtében egyre inkább felveti egy országhatárokon átnyúló pályakövetési program kidolgozásának szükségességét.

A Társadalmi Megújulás Operatív Program keretében az Educatio Kht. 2009 első felére egy, az eddigieknél átfogóbb és nagyobb ívű országos pályakövetéses kutatást készít elő. A vizsgálat során mintegy 4000 fő személyes megkeresésen alapuló lekérdezésével általános és az egyes képzési területekre is érvényes adatok, információk tárhatóak majd fel a diplomás munkaerőpiaccal, a végzettek elhelyezkedési, kereseti lehetőségeivel, a diplomaszerezést követő életutak sajátosságai-val kapcsolatban. A kutatás érinteni kívánja a személyes kompetenciák kérdéskörét is; mit ad az egyetem a végzett hallgatóknak, és mik azok a készségek, képességek, amelyek meghatározzák a munkaerő-piaci sikerességet, a munka világába történő zökkenőmentes beilleszkedést.

A hazai felsőoktatási intézmények többsége is felismerte már a diplomás pályakövetés fontosságát. Az Educatio Kht. munkatársai 2008 első felében részleteiben igyekeztek feltárni a magyarországi diplomás pályakövetési gyakorlatokat – az eredmények azt mutatják, hogy az intézmények 80 százaléka működtet pályakövetési rendszert, végez pályakövetéses vizsgálatokat, további mintegy 10 százalékuk pedig a kidolgozás fázisában tart.⁶ Az első felmérések az 1990-es évek második felében indultak, nagyobb számban való megjelenésük azonban a 2005-ös ROP pályázathoz köthető: az intézményekben működő karrierirodák egyik fő tevékenységévé vált a végzettek követése. Az irodák azóta is kiemelt szerepet töltenek be ezen a téren, hiszen az intézmények közel felében ők koordinálják a pályakövetést, mellettük még a diákcentrumok, diáktanácsadók, valamint az intézményeken belül működő kutatócsoportok szerepe jelentős.

A pályakövetés módja más intézményi jellemzők mellett sajátos lenyomata az egyetemi integrációnak is. Az integráció előtt is egy intézményhez tartozó karok sok esetben együttműködnek diplomásaik pályakövetésében, a később csatlakozott karok ellenben gyakran külön utakon járnak. A kép e téren igen sokrétű, az intézményen belüli együttműködések mellett találkozunk intézmények közötti pályakövetési gyakorlatokkal is – a Zsigmond Király Főiskola 2005-ben négy társintézménnyel közös projektet bonyolított le,⁷ és az egyházi egyetemek, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Károli Gáspár Református Egyetem jogi karai is együttesen vizsgálják végzett hallgatóik munkaerő-piaci sikerességét.⁸

Az egyes országtanulmányok elkészítésében közreműködött Ekler Gergely, Ercsei Kálmán, Erdődi Katalin, Horváth Viktória, Kaposnyák Judit, Kasza Georgina, Király Péter, Peti András, Polyacskó Orsolya, Roberts Éva, Selyem Andrács Zsigmond, Sitko Katarzyna és Szöllősi Adrienne.

A részletes nemzetközi irodalomjegyzéket a *Diplomás pályakövetés 1. Hazai és nemzetközi tendenciák* (2008). Budapest, Educatio Kht./OFIK c. kötetben közöljük.

(6) A pályakövetési vizsgálatot nem folytató intézmények esetében különböző okokból nem végeznek ilyen felméréseket. Ilyen ok lehet többek között – a néhány éve működő intézmények esetében – a végzettek jelenlegi csekély száma. Szintén nincs formális pályakövetés a kifejezetten speciális képzést folytató egyetemeken és főiskolákon. Utóbbiak esetében azzal indokolták a pályakövetés hiányát, hogy különböző csatornákon keresztül az intézmény a legtöbb esetben követni tudja korábbi hallgatóit. Ide tartoznak a hitéleti, a rendvédelmi és a művészeti képzést folytató felsőoktatási intézmények.

(7) A kutatásban az intézmények (ZSKF, AVKF, BMF, ELTE-AJK, WJLF) mellett az MTA-PTI is közreműködött, az eredményeket tanulmánykötet formájában publikálták.

(8) A programot az Egyházi Egyetemek Karrier Iroda vezeti.

IRODALOM

Allen, Jim – van der Velden, Rolf (2005): *The Flexible Professional in the Knowledge Society: Conceptual Framework of the Reflex Project. REFLEX Working Paper 1.* Maastricht University

Fábri István (2008): Diplomások a munkaerőpiacon. In Fábri István – Horváth Tamás – Kiss László – Nyerges Andrea (szerk.): *Diplomás pályakövetés 1. Hazai és nemzetközi tendenciák.* Budapest, Educatio Kht./OFIK

Galasi Péter – Nagy Gyula: A fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzete 1999–2003. *Educatio*, 2006. Nyár.

Horváth Dániel (2008): Hazai gyakorlatok a diplomás pályakövetésben. In Fábri István – Horváth Tamás – Kiss László – Nyerges Andrea (szerk.): *Diplomás pályakövetés 1. Hazai és nemzetközi tendenciák.* Budapest, Educatio Kht./OFIK

Jelentés a felsőoktatás nappali tagozatán 1999-ben végzett fiatal diplomások munkaerő-piaci életpálya-vizsgálatának eredményeiről (2001). Budapest, BKÁE Emberi Erőforrások Tanszék, FIDÉV Kutatócsoport

Kiss László (2008): Külföldi gyakorlatok a diplomás pályakövetésben. In Fábri István – Horváth Tamás – Kiss László – Nyerges Andrea (szerk.): *Diplomás pályakövetés 1. Hazai és nemzetközi tendenciák.* Budapest, Educatio Kht./OFIK

Szentannai Ágota: A Magyarországon tanult fiatalok karrier követése. *Régió*, 2001/4.

HASZNOS LINKEK

<http://www.ksh.hu>

<http://www.afsz.hu>

Sohár Attila, építész, fényképész, New York – Budapest